

תקציר

החברה בישראל היא חברה שסועה המאופיינת במתחים בין קבוצות חברתיות שונות. המתחים האלה, שהולכים ומעמיקים בשנים האחרונות, באים לידי ביטוי בתחושות ובעמדות שליליות הדדיות, בעוינות, בריחוק, בבידול ובהפרדה בין-קבוצתית, ולעיתים אף באלימות. השפעתם של השסעים האלה ניכרת גם בקרב בני ובנות הנוער מהקבוצות השונות בישראל ומהווה אתגר משמעותי בפני העוסקים בחינוך לשותפות. **מרכז אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי** באוניברסיטה העברית פועל לקדם יחסים שוויוניים, סובלניים ומכבדים בין הקבוצות בחברה בישראל על בסיס ידע מקצועי ומתקדם בתחום הפסיכולוגיה החברתית של יחסים בין קבוצות. הארגון פיתח את **מדד השותפות בקרב בני ובנות הנוער בישראל**, הממפה את מכלול החסמים וההזדמנויות הפסיכולוגיים לקידום יחסים מיטיבים בין הקבוצות וליצירת שותפות בין-קבוצתית בקרב בני ובנות הנוער מארבעת זרמי החינוך בישראל – ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדי וממלכתי-ערבי. מדד השותפות מציג לקוראיו תמונת מצב עדכנית מקיפה וייחודית על היחסים בין הקבוצות כפי שהם באים לידי ביטוי בקרב תלמידי ישראל, ומטרתו לבסס שיח מודע על המצב בשטח ולסייע בהובלת פעילות חינוכית אפקטיבית לקידום שותפות.

מדד השותפות מבוסס על **מודל דמות הבוגרת בחינוך לשותפות** שפיתח מרכז אקורד בשיתוף עם תקווה ישראלית בחינוך, משרד החינוך ופורום דב לאוטמן למדיניות החינוך, בכדי להגדיר מתווה ברור שינחה את עבודת החינוך לשותפות בין קבוצות בישראל. זהו מודל פורץ דרך המאפשר גזירה של יעדים פדגוגיים אופרטיביים לעשייה בשדה החינוך לצד מדידה איכותית של המצב הקיים בשטח ושל ההתקדמות בהשגת היעדים האלה. המודל בנוי מארבעה רכיבים – זהות, סובלנות, רגישות לאי-שוויון ומוכנות לקרבה חברתית – ומגדיר את מכלול התפיסות והעמדות המיטביות שראוי שבוגרי ובוגרות מערכת החינוך יחזיקו בהן כדי שיוכלו לתרום לקידום יחסים מכבדים, סובלניים ושוויוניים בין הקבוצות בחברה בישראל. עבודה חינוכית על בסיס המודל יכולה להגביר במידה ניכרת את האפקטיביות של מהלכי חינוך לשותפות המתקיימים כיום בשדה.

דוח מדד השותפות הנוכחי מתבסס על סקר שנערך בחודשים מאי-יולי 2020, והנתונים המוצגים בו נאספו מ-1,091 בני ובנות נוער בגילי 16-18 (י"ב וישיבה קטנה וגדולה) בארבעה מדגמים ארציים שהוגדרו על פי ארבעת זרמי החינוך בישראל. המדד בוחן תפיסות, רגשות, עמדות והתנהגויות של בני ובנות הנוער בהקשר של שותפות בין-קבוצתית ומציג את תמונת המצב על אודותיהם נכון לשנת 2020. במהלך השנתיים הקודמות (2018-2019) אספנו נתונים של שלוש מתוך ארבע הקבוצות – יהודים-חילונים, יהודים-דתיים וערבים – ולגביהן מתוארות בדוח גם מגמות שינוי לאורך השנים. בנוסף לכך בחנו במחקר גם את השפעות מגיפת הקורונה על היחסים בין ארבע הקבוצות.

ממצאים

להלן הממצאים המרכזיים המוצגים על פי ארבעת רכיבי מודל דמות הבוגרת בחינוך לשותפות:

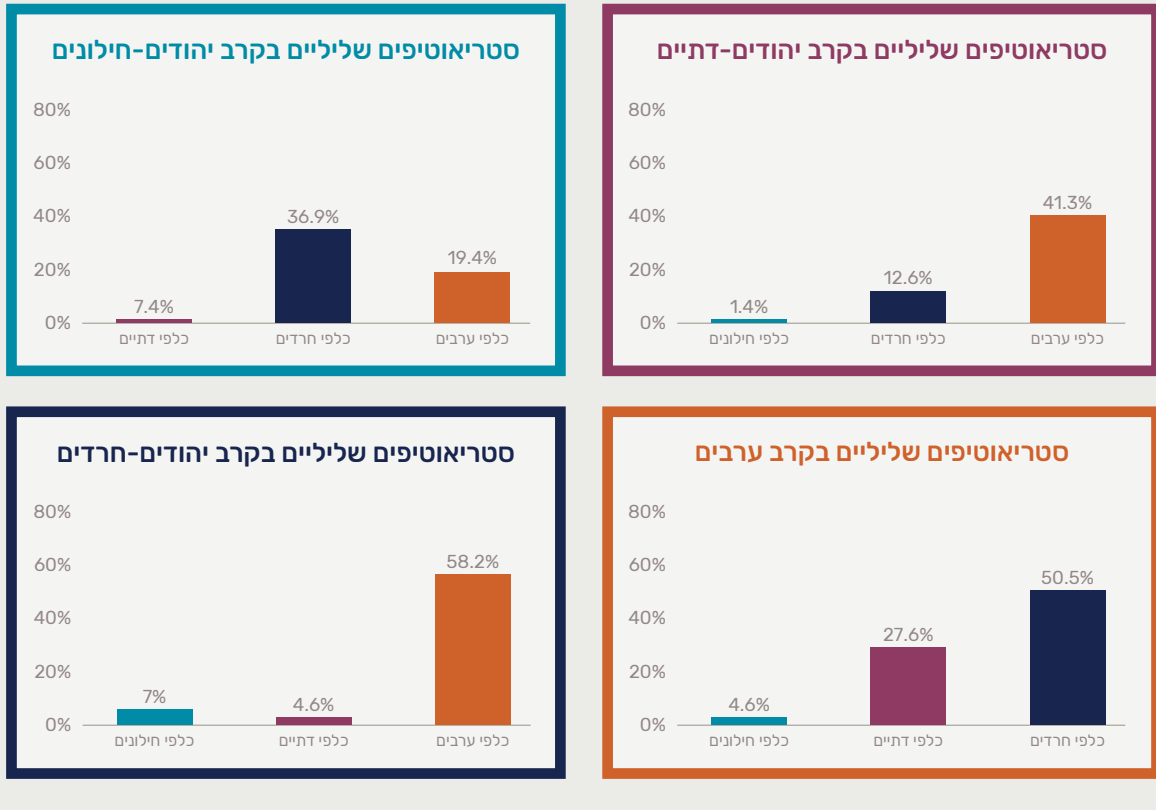
רכיב הזהות החברתית

לפי מודל דמות הבוגרת, חיבור ותחושת שייכות של בני ובנות הנוער לקבוצה הישראלית-המשותפת לצד תחושת שייכות עמוקה לקבוצה הייחודית שלהם הם בסיס הכרחי לכינון שותפות בחברה בישראל. ממצא מרכזי שעולה בהקשר זה הוא חיבור מיטבי של בני ובנות הנוער היהודים החילונים והדתיים לקבוצתם הייחודית ולקבוצה המשותפת-הישראלית. לעומת זאת, בני ובנות הנוער הערבים מדווחים על רמת חיבור נמוכה, המעידה גם על זרות וריחוק, ביחס לקבוצת המשותפת-הישראלית. כתמונת ראי, ממצאי המחקר מראים כי בני ובנות הנוער היהודים מכל הקבוצות מבטאים תפיסות ועמדות שליליות ביחס לקבוצה הערבית, שיכולות להעיד גם על תפיסה המדירה את הקבוצה הערבית מן הקולקטיב הישראלי.

רכיב הסובלנות

לפי מודל דמות הבוגרת, יחס סובלני ומכיל כלפי קבוצות אחרות הוא אבן יסוד בתהליכים של חינוך לשותפות, וכדי לפתח אותו יש לצמצם סטריאוטיפים שליליים ורגשות של פחד ושנאה. מהנתונים עולה כי בני ובנות נוער מכל קבוצה מסמנים קבוצה אחת אחרת כקבוצה המרוחקת ביותר מקבוצתם ומביעים כלפיה תפיסה סטריאוטיפית שלילית ורגשות שליליים קשים. בני הנוער היהודים-חילונים והערבים מסמנים כך את הקבוצה החרדית, ובני הנוער היהודים-דתיים והיהודים-חרדים מסמנים כך את הקבוצה הערבית. הממצאים מראים שכמחצית מבני ובנות הנוער היהודים-חרדים והיהודים-דתיים דיווחו על סטריאוטיפים שליליים כלפי ערבים, וכמחצית מבני ובנות הנוער הערבים וקצת יותר משליש מבני ובנות הנוער היהודים-חילונים דיווחו על סטריאוטיפים שליליים כלפי חרדים. ממצא חשוב ומדאיג נוסף הוא רמות השנאה הגבוהות מאוד בקרב בני ובנות נוער יהודים-חרדים ובני ובנות נוער יהודים-דתיים כלפי הקבוצה הערבית.

אחוז בני ובנות הנוער שדווחו על תפיסות סטראוטיפיות שליליות כלפי חברי הקבוצות השונות

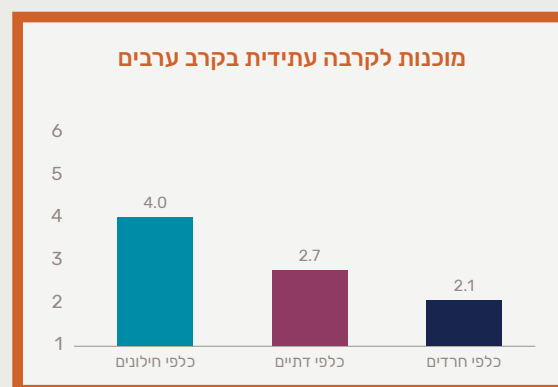
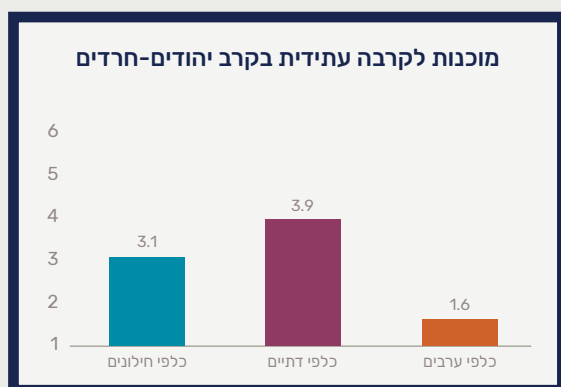
רכיב הרגישות לאי-שוויון

מודל דמות הבוגרת מצביע על חשיבותן הרבה של הכרה באי-שוויון והתנגדות לאפליה בקידום שותפות בין קבוצות בחברה. הממצאים מראים כי בני ובנות הנוער מגלים רמת מודעות נמוכה לאפליה כלפי הקבוצות שהם מסמנים כמרוחקות ביותר ואף מביעים תמיכה באפליה כלפיהן. ממצא מרכזי שצריך לשמש תמרור אזהרה ברור הוא שבקרב בני ובנות נוער יהודים-דתיים ניכרת תמיכה משמעותית באפליה ובשלילת זכויות יסוד של אזרחים ערבים במדינת ישראל, כמו זכות ההצבעה.

רכיב המוכנות לקרבה חברתית

לפי מודל דמות הבוגרת תוצר הכרחי של חינוך לשותפות הוא נכונות ומוטיבציה לקשר עם קבוצות אחרות. זהו הבסיס לכינונה של חברה המעודדת הפריה הדדית ושיתוף פעולה בין חבריה. לצד ממצאים מעודדים בהקשר זה בחלק מהקבוצות, עולה מהנתונים כי בני ובנות הנוער היהודים-חרדים סקרנים פחות ללמוד על קבוצות אחרות בחברה בישראל. ממצא מרכזי נוסף הוא הנכונות המועטה מאוד של בני ובנות הנוער הערבים ושל בני ובנות הנוער היהודים-חרדים לקיים אלה עם אלה מפגש בהווה או אינטראקציה בעתיד וכן רצון מועט ביותר לשיפור היחסים עם הקבוצה האחרת.

מידת הנכונות של בני ובנות הנוער מהקבוצה הערבית והיהודית-חרדית לאינטראקציה וקרבה עם חברים מהקבוצות האחרות בעוד כ 10 שנים

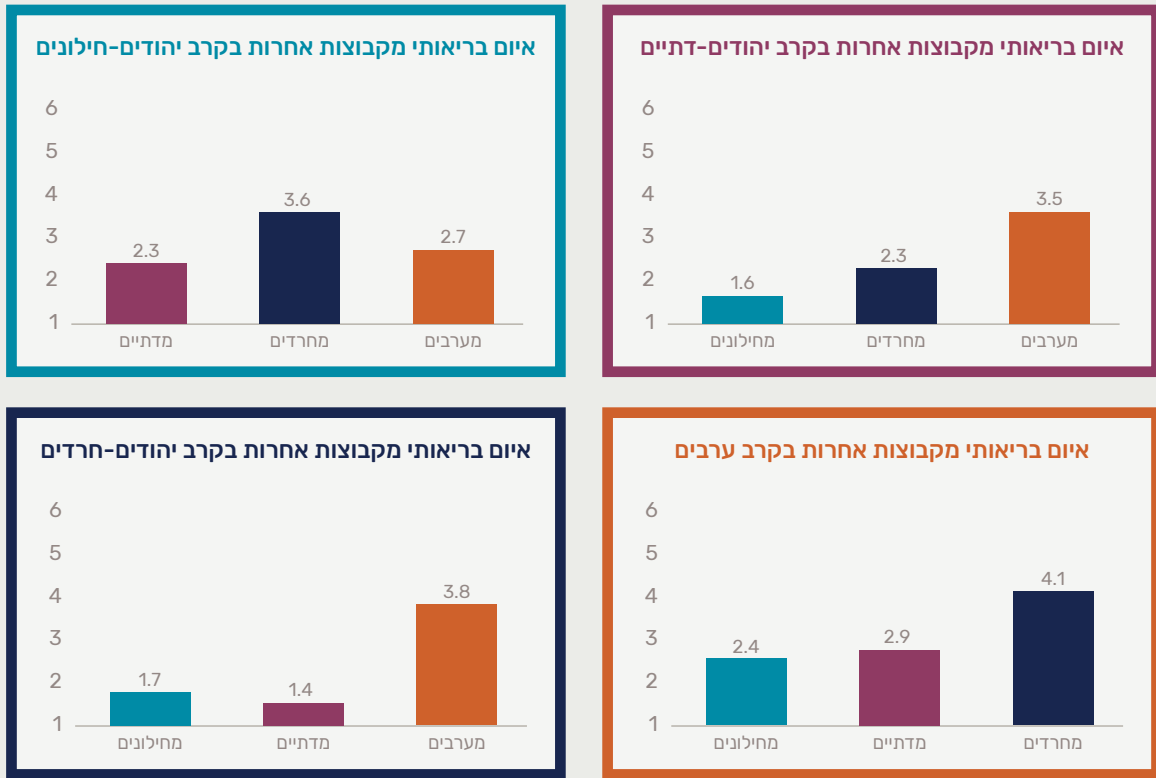
מגמות שינוי 2018-2020

ממצאי המחקר עולה כי בשנים 2018-2020 חל שיפור מסוים במדדים של סובלנות, רגישות לאי-שוויון ונכונות לקרבה עם קבוצות אחרות, ובייחוד ביחס לקבוצות הערבית והיהודית-חרדית. הדוח אמנם חושף מציאות קשה אך גם שינויים קטנים ומעודדים המצביעים על התקדמות בכיוון הנכון.

קורונה ויחסים בין ארבע הקבוצות

ממצאי הדוח עולה כי תופעות של העדר סובלנות ורגישות לאי-שוויון משתקפות גם בתפיסות של בני ובנות הנוער בכל הנוגע למגיפת הקורונה. כך, הקבוצות שבני ובנות הנוער תפסו כמהוות איום בריאותי חמור ביותר הן אותן הקבוצות שמלכתחילה היחס כלפיהן היה סטריאוטיפי ושלילי יותר. ממצא מדאיג במיוחד הוא הנטייה לתמוך פחות בהקצאת משאבים לקבוצות האלה לצורך התמודדות עם המגיפה. ממצאים אלו מדגישים עד כמה עמדות שליליות ודחייה של קשר עם קבוצות אחרות עלולות להזיק לחברה ולפגוע בסופו של דבר ביכולתה להתמודד עם משברים.

תפיסת האיום מקבוצות אחרות בקרב בני ובנות הנוער בישראל בעת מגפת הקורונה

ממצאי המחקר מעלים תמונה קשה ומורכבת בתחום היחסים הבין-קבוצתיים בישראל. פרסום מדד השותפות מהווה הזדמנות ראשונה מסוגה לזהות את האתגרים המשמעותיים הניצבים בפני כל העוסקים במלאכת החינוך לשותפות. אנו מאמינים כי סימון החסמים הפסיכולוגיים הייחודיים לכל מרכיב ולכל קבוצה בדגש על קידום יחסים מיטיבים כלפי הקבוצות המרוחקות הם בעלי ערך רב לכל העוסקים בחינוך לשותפות וצריכים להוות בסיס לעשייה החינוכית בתקופה זו. בפרק המלצות מפורטים צעדים קונקרטיים, המבוססים על ידע, ניסיון ומחקר, שניתן ואף חשוב לקדם בכדי להביא לשיפור את המצב.

המלצות

המלצות מרכז אקורד לקידום עשייה חינוכית מיטבית בתחום החינוך לשותפות נשענות על ממצאי הדוח ועל הניסיון שצבר מרכז אקורד בשנים האחרונות בפעילותו בשדה החינוכי, והן כוללות המלצות לעשייה חינוכית והמלצות למדיניות החינוך.

ההמלצות לעשייה חינוכית מדגישות פעולות אופרטיביות שיש לקדם בעשייה החינוכית עם התלמידים והתלמידות בישראל ואלו המרכזיות שבהן:

◆ על חינוך לשותפות לשים דגש על **קידום תפיסות ורגשות חיוביים כלפי** הקבוצות המרוחקות ביותר, **יהודים-חרדים וערבים**, שהתפיסות והיחס כלפיהם הם השליליים ביותר. לשם כך יש לפעול **לצמצום הסטריאוטיפים השליליים כלפיהן, להפחתת רגשות של שנאה וחשש מפני הקבוצה הערבית בקרב כל הקבוצות היהודיות ולחיזוק התפיסה כי הקבוצה הערבית היא חלק בלתי נפרד מהחברה בישראל.**

◆ נדרשת **פעילות של חינוך לשותפות בבתי ספר מהזרמים החרדי והממלכתי-ערבי**. בשני הזרמים חשוב לסייע לתלמידים לפתח תפיסת זהות מורכבת מכילה ומיטיבה שלפיה זהות אחת אינה שוללת זהויות חברתית אחרות, לצד עיסוק בנושא השותפות עם קבוצות אחרות בישראל.

◆ **בעיתות משבר, כמו משבר הקורונה, יש להמשיך לקדם חינוך לשותפות** על אף הקשיים וחוסר הוודאות המאפיינים תקופה זו, שכן המתחים בין הקבוצות, המתבטאים בתפיסות שליליות ובחוסר נכונות לתמוך בקבוצות שונות בעת המשבר, מערערים את יכולת ההתמודדות של החברה כולה.

ההמלצות למדיניות החינוך מדגישות צעדים מערכתיים שיש להניע כעת כדי לבסס חינוך מיטבי לשותפות בישראל. להלן ההמלצות העיקריות:

◆ הנגשה והנכחה של תכנים של חינוך לשותפות בכל הגילים, בכל המקצועות ובכל זרמי החינוך והקצאת התקציב הדרוש לכך. אנו ממליצים **על מינוי רכז לקידום חינוך לשותפות בכל בית ספר, על קיום תוכנית לימודים ייעודית שתנחיל ידע וכלים של חינוך לשותפות מגיל הגן ועד י"ב ועל שילוב תכנים של חינוך לשותפות בכל מקצועות הלימוד (כולל מתמטיקה, לשון, היסטוריה, מדעים ועוד), וכן על שילוב החינוך לשותפות בהכשרות המורים ובפיתוח המקצועי.**

◆ **הגדרת מודל דמות הבוגרת בחינוך לשותפות כיעד החינוכי המשותף לכל מערכת החינוך בתחום החינוך לשותפות.** חדשנותו של המודל היא ביכולת לגזור מתוכו יעדים חינוכיים קונקרטיים הכוללים השפעה על כלל התפיסות, הרגשות וההתנהגויות שפוגעות בכינון יחסים משותפים בחברה בישראל. אימוץ המודל כיעד החינוכי בתחום יוביל לביסוס שפה משותפת ולעשייה מתואמת בין כל הגורמים הפועלים בשדה.

◆ **התמדה במדידה שנתית של עמדות ותפיסות בני ובנות הנוער הנוגעות לחינוך לשותפות,** במטרה ליצור בסיס ידע שיספק תמונת מצב מדויקת ועדכנית ההכרחית לקידום עשייה חינוכית אפקטיבית.

לסיכום: מדד השותפות מציג תמונת מצב עגומה למדי על יחסם של בני ובנות הנוער לחברי קבוצות אחרות ועל ההיתכנות של שותפות בין הקבוצות בישראל. ממצאי דוח זה צריכים להוות קריאת השכמה לאנשי ונשות חינוך וכן להנהלת משרד החינוך ולכל האמונים על מערכת החינוך. אנחנו במרכז אקורד רואים בהמלצות הדוח בסיס לפעולה לקידום חינוך אפקטיבי לשותפות וקוראים למימושן בכל שדרות מערכת החינוך.